

ULOGA UDRUGA U REVITALIZACIJI URBANIH PODRUČJA: PRIMJER GRADA OSIJEKA

Jelena ĐURKIN BADURINA

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci, Primorska 46, Opatija, Hrvatska
jelenad@fthm.hr

Lorena DADIĆ FRUK

Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci, Primorska 46, Opatija, Hrvatska
lorena.dadic@fthm.hr

Daniel DRAGIČEVIĆ

Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilište u Rijeci, Primorska 46, Opatija, Hrvatska
daniield@fthm.hr

Sažetak

Civilno društvo odnosno civilni sektor zajednički je naziv za građane koji se aktivno i slobodno uključuju u sve sfere društvenog djelovanja i na taj način doprinose promjenama svojoj lokalnoj zajednici i društvu kao cjelini. Udruge predstavljaju dominantni oblik organizacija civilnog društva i njihova je uloga vrlo važna jer svojim aktivnostima izravno kanaliziraju potrebe i interese građana, a mnoge svojim kontinuitetom djelovanja i legitimitetom u lokalnoj zajednici predstavljaju važne partnere (a ponekad i protutežu!) organizacijama iz javnog i privatnog sektora. Rad se bavi analiziranjem doprinosa udruga građana kao organizacija civilnog društva revitalizaciji i kvaliteti života u lokalnoj zajednici. Prvi dio rada iznosi i obrazlaže važnost i utjecaj udruga na povećanje kvalitete života stanovnika područja u kojima te udruge djeluju te naglašava važnost učinkovitih mehanizama financiranja djelovanja udruga. Za empirijski dio rada odabran je grad Osijek kao sjedište Osječko-baranjske županije, četvrti po veličini grad u Hrvatskoj te grad s kontinuiranim padom broja stanovnika od 1991. do sada. U empirijskom dijelu rada analizirani su opći podaci o civilnom sektoru na području grada Osijeka te je posebna pozornost posvećena analizi podataka prikupljenih u online anketnom istraživanju provedenom među udrugama na području Osijeka. Istraživanjem su prikupljeni podaci šezdeset i dvije udruge s područja Osijeka i ti podaci analizirani su u kontekstu profila i područja djelovanja, ali i aktivnosti kojima se bave, a koje utječu na kvalitetu života i revitalizaciju područja. U analizu je uključen i osvrt na suradnju anketiranih udruga s javnim i privatnim sektorom, kao i struktura njihova financiranja. Rezultati rada demonstriraju važnost i utjecaj koji udruge imaju na revitalizaciju i kvalitetu života građana

Osijeka i ukazuju na potrebu za dodatnim naporima u svrhu osiguravanja kontinuiranog financiranja onih udruga koje ostvaruju značajne pozitivne učinke za lokalnu zajednicu. Na temelju teorijskog i empirijskog dijela rada moguće je zaključiti da dobro razvijen civilni sektor predstavljen kroz djelovanje udruga može stvoriti pretpostavke za ostanak stanovništva u urbanim područjima u kojima su prisutne negativne demografske promjene i to kroz stvaranje novih mogućnosti u domeni kulture, zaštite okoliša, sporta i turizma.

Ključne riječi: civilni sektor, udruge, kvaliteta života, urbana područja, Osijek

Ključna poruka rada: Snažan civilni sektor kroz aktivne udruge građana može doprinijeti revitalizaciji i povećanju kvalitete života urbanih područja i doprinijeti smanjenju negativnih demografskih trendova

1. Uvod

Na globalnoj razini civilno društvo je prepoznato kao važan akter društvenog razvoja, a udruge kao dominantni oblik neprofitnih organizacija civilnog sektora su nosioci aktivnosti građana i predstavljaju kvalitetan model njihovog iskazivanja potreba i interesa, kao i aktivnog odgovaranja na iste. U Hrvatskoj civilno društvo je prošlo kroz tri razvojne etape od 1990. godine do sada i može se ustvrditi kako je nakon perioda početnog nepovjerenja, civilno društvo u Hrvatskoj obilježava snažan razvoj, te je nakon porasta u samom broju udruga nastupio period kvalitativnog pomaka u smislu razvoja kapaciteta i aktivnosti postojećih udruga, uz smanjeni intenzitet njihova brojčanog porasta. Važnost i značaj udruga u hrvatskom društvu je u načelu prepoznat, ali je i dalje potrebno raditi na osvješćivanju o značajnom doprinosu koje udruge mogu imati na revitalizaciju područja kroz aktivaciju lokalnih stanovnika i stvaranje dodane vrijednosti kroz aktivnosti i sadržaje koje poboljšavaju kvalitetu života u lokalnoj zajednici.

Ovaj rad se bavi teorijskim i empirijskim proširivanjem spoznaja o povezanosti aktivnosti udruga i poboljšanja kvalitete života u lokalnoj zajednici, a poseban fokus je stavljen na analizi utjecaja veličine, izvora financiranja i duljine djelovanja udruga u odnosu na frekvenciju njihovog provođenja aktivnosti koje su od značaja za revitalizaciju i poboljšanje kvalitete života područja na kojem djeluju.

Autori su postavili sljedeća istraživačka pitanja koja tematiziraju odnos udruga prema poboljšanju kvalitete života:

- Je li aktivnost određenih udruga civilnog sektora povezana sa povećanjem kvalitete života?

- ▶ U kojoj mjeri udruge na području Osijeka provode aktivnosti koje pozitivno utječu na kvalitetu života stanovnika?
- ▶ Ovisi li frekvencija provođenja takvih aktivnosti udruga na području Osijeka o veličini udruge, broju zaposlenika i duljini djelovanja udruge?

U svrhu odgovaranja na navedena istraživačka pitanja, provedeno je istraživanje znanstvene literature, te su prikupljeni primarni podaci od strane predstavnika udruga koje djeluju na području grada Osijeka kao specifičnog urbanog područja koje unatoč svojoj veličini i regionalnom značaju u kontekstu Slavonije, bilježi negativne demografske trendove i značajnu potrebu za regeneracijom.

Prvi dio rada sažeto obrazlaže važnost civilnog sektora s naglaskom na udruge i ističe njihovu ulogu u poboljšavanju kvalitete života stanovnika. Empirijski dio rada fokusiran je na analizu i predstavljanje rezultata analize prikupljenih primarnih podataka iz upitnika koji su ispunjavali predstavnici udruga s područja Osijeka. Rad završava zaključkom.

2. Pojam i važnost civilnog sektora u modernom društvu

Civilno društvo se kao pojam odnosi na inicijative i udruživanje građana koje se svojim djelovanjem nalazi negdje između države i obitelji, a temelji se na dobrovoljnom radu pojedinaca u cilju povećanja interesa ili zajedničkih vrijednosti (White, 2007). S organizacijskog aspekta u sklopu civilnog društva djeluju organizacije koje mogu biti formalne i neformalne ali je presudno da su odvojene i neovisne od vlade i javne uprave a svojim inicijativama mogu doprinijeti u različitim poljima djelovanja (Eurobarometar, 2011). Civilni sektor se često naziva i „trećim sektorom“ jer odražava demokratski pristup i artikulira potrebe, interese i aktivnosti građana te posreduje između privatnog i javnog sektora s kojima ujedno blisko surađuje (Alfirević i sur., 2013). Suradnja između sektora je presudna za uspjeh djelovanja organizacija civilnog društva jer su njihove djelatnosti u velikoj mjeri financirane dotacijama iz javnog sektora (državnog, regionalnog i/ili lokalnog proračuna) te donacijama iz privatnog sektora, a opseg i mogućnosti djelovanja su izravno određene zakonodavnim okvirom i praksama unutar pojedinih država. Štoviše, analiza sekundarnih podataka iz 42 različite države na globalnoj razini pokazala je kako je snaga političkih institucija i okvira od presudnog značaja za snažan i vibrantan civilni sektor (Bailer i sur., 2013).

Dadić u doktorskoj disertaciji ističe važnost razumijevanja i distinkcije između civilnog sektora, neprofitnog sektora, nevladinih organizacija, volonterskih organizacija i sl. Naime, iako svi navedeni pojmovi spadaju u širem smislu u civilni sektor, nije svaka neprofitna organizacija ujedno i organizacija civilnog društva (npr. muzeji i javna sveučilišta su neprofitni ali nisu osnovani ni vođeni od strane građana kao pojedinaca), a također povezivanje isključivo volonterskog angažmana sa djelatnošću modernih organizacija

civilnog društva također nije ispravno jer sve veći broj razvijenih organizacija civilnog sektora ima profesionalne zaposlenike zadužene za provedbu i koordinaciju svojih aktivnosti u kombinaciji s volonterima (Dadić, 2018).

Naposlijetku, potrebno je i dotaknuti se pojma udruga kao dominantnog oblika organizacija civilnog sektora, pogotovo na području Hrvatske. U Zakonu o udrugama donesenom 2014. godine udrugom se smatra „svaki oblik slobodnog i dobrovoljnog udruživanja više fizičkih, odnosno pravnih osoba koje se, radi zaštite njihovih probitaka ili zauzimanja za zaštitu ljudskih prava i sloboda, zaštitu okoliša i prirode i održivi razvoj, te za humanitarna, socijalna, kulturna, odgojno-obrazovna, znanstvena, sportska, zdravstvena, tehnička, informacijska, strukovna ili druga uvjerenja i ciljeve koji nisu u suprotnosti s Ustavom i zakonom, a bez namjere stjecanja dobiti ili drugih gospodarski procjenjivih koristi, podvrgavaju pravilima koja uređuju ustroj i djelovanje toga oblika udruživanja.“ (Hrvatski sabor, 2014, čl. 4). U toj definiciji ujedno su sadržana i područja djelovanja u kojima se udruga može registrirati, a demokratičnost u vođenju i načelo neprofitnosti su također naznačeni kao obvezni u spomenutom Zakonu.

Organizacije civilnog društva značajno doprinose poboljšanju kvalitete života kroz nekoliko međusobno povezanih dimenzija koje uključuju zdravlje, angažiranost u lokalnoj zajednici, participaciju u društvenom životu i pružanje potrebnih usluga u samoj zajednici.

Pozitivne utjecaje djelovanja udruga na područje u kojem djeluju moguće je podijeliti na dva ključna doprinosa:

1. Doprinosi kvaliteti života pojedinaca koji djeluju u udrugama kao njihovi članovi: ova vrsta doprinosa orijentirana je na građansku participaciju i osnaživanje građana za sudjelovanje u zajedničkim inicijativama, što pozitivno utječe na lokalni identitet kao i osjećaj pripadnosti lokalnoj zajednici (Kormyshkin, 2022; Belanche i sur., 2021; Ibsen i sur., 2021)
2. Doprinosi kvaliteti života stanovnika kroz aktivnosti koje udruge provode (npr. pružanje dodatnih socijalnih usluga, humanitarne aktivnosti, organiziranje događaja koji doprinose razvoju kulturnog i sportskog života zajednice, edukacijske aktivnosti, akcije koje doprinose poboljšanju stanja određenog područja kao što su npr. akcije čišćenja okoliša, i sl.) Ovaj segment doprinosa kvaliteti života također može biti povezan s doprinosom razvoju turističke ponude (Brajša-Žganec i sur., 2011; Dadić Fruk i sur., 2022)

U ovom radu je od posebnog značaja razmatranje ove druge vrste doprinosa kvaliteti života iz razloga što je manje istraživana, često se zanemaruje, te su organizacije civilnog društva (uključujući i udruge) pod kontinuiranim povećalom u kontekstu dokazivanja dodatne vrijednosti aktivnosti kojima se bave (Wæraas i sur., 2024).

3 Analiza empirijskih podataka udruga s područja Grada Osijeka

Ovaj dio rada posvećen je prikazivanju rezultata empirijskog istraživanja provedenog 2020. godine, odnosno onog njegovog dijela koji je bio posvećen udrugama na području Osijeka. Prvo je ukratko objašnjena demografska situacija na području Grada Osijeka, nakon toga je opisana metodologija i izloženi rezultati analize seta podataka prikupljenog od autora na uzorku udruga s područja Osijeka.

3.1 Karakteristike istraživanog područja i odnosa prema udrugama

Grad Osijek predstavlja najveću urbanu cjelinu u Slavoniji te četvrti po veličini grad u Republici Hrvatskoj. Prema službenim podacima obuhvaća područje od 171 km² i sastoji se od 11 naselja.

Iz podataka prikupljenih u popisu stanovništva 2021. godine za područje Osijeka, moguće je istaknuti sljedeće (DZS, 2021):

- ▶ na području Osijeka živi 96 313 stanovnika od kojih se 91,77% izjašnjavaju kao Hrvati, a prisutne su još i bošnjačka, srpska, mađarska, češka, albanska, njemačka, makedonska i slovačka manjina
- ▶ u ukupnom broju stanovnika Osijeka neznatno prevladavaju žene (53%) u odnosu na muškarce
- ▶ prosječna starost stanovnika Osijeka je 44,4 godine a indeks starenja je 164,7
- ▶ u Osijeku živi 11 471 stanovnik manje u odnosu na Popis stanovništva proveden 2011. godine.

Na regionalnoj razini, odnosno prema podacima Državnog zavoda za statistiku za Osječko-baranjsku županiju (DZS, 2023), registrirana stopa nezaposlenosti u 2023. godini je iznosila 13,5% a jedina županija s višom stopom nezaposlenosti je Sisačko-moslavačka županija (13,6%). Također, prema istom izvoru, Osječko-baranjska županija se nalazi u donjoj trećini popisa prosječnih neto plaća. Razloge zaostajanja kako Slavonije tako i grada Osijeka za parametrima razvijenijih područja Hrvatske i dalje je moguće tražiti učincima rata u kombinaciji s tranzicijskom deindustrijalizacijom koja nije donijela nove kvalitetne modele gospodarskog rasta i prosperiteta za stanovnike područja. Sve navedeno podcrtava uočeni trend depopulacije područja Slavonije, pretežno iseljavanjem u druge dijelove Hrvatske ali i inozemstvo. Iako je razvojni indeks Grada Osijeka viši nego što je to slučaj sa drugim gradovima i općinama na području pet županija koje obuhvaćaju Slavoniju, negativni depopulacijski trendovi predviđaju daljnji pad broja stanovnika uzrokovan iseljavanjem i smanjenom bioreprodukcijom. Taj pad broja stanovništva može dovesti i do demografske katastrofe ako se društvenim i gospodarskim razvojem ne krene upravljati „s puno više odgovornog ponašanja, političkog razuma i osobnog

poštenja, vodeći pritom značajno više računa o općim, a puno manje o uskim stranačkim, ideološkim, pojedinačnim ili drugim interesima.“ (Živić, 2017: 28).

U kontekstu aktivne participacije građana u društvenom životu i njihovom angažiranju kroz civilni sektor, važno je naglasiti kako su na području Osijeka u trenutku pisanja ovog članka registrirane 1422 aktivne udruge (Registar udruga Republike Hrvatske, 2024), a nažalost nije moguće iz javnog registra saznati podatak o točnom broju prema registriranoj djelatnosti jer su udruge u mogućnosti registrirati se za više različitih djelatnosti odnosno područja. Grad Osijek kao jedinica lokalne samouprave ističe svoj doprinos u financiranju djelovanja udruga s naglaskom na one koje svojim programima ispunjavaju javne potrebe (sport, kultura, tehnička kultura, zdravstvo i socijalna zaštita), ali udruge koje se bave specifičnom tematikom koju grad Osijek smatra značajnom za davanje svoje financijske potpore (održivi razvoj, demokracija i prava manjina, udruge hrvatskih branitelja, socijalno-humanitarne djelatnosti, itd.). Na službenim stranicama Grada Osijeka moguće je pronaći arhivu objava vezanih za udruge od kojih je trenutno najznačajnija Odluka o odobravanju financijskih sredstava udrugama iz proračuna grada Osijeka za 2024. godinu koja jasno prikazuje trenutni odnos Grada prema financiranju udruga, a glavni elementi te odluke su prikazani u Tablici 1.

Tablica 1: Sažeti prikaz financiranja udruga iz proračuna Grada Osijeka za 2024. godinu

	Područje 1	Područje 2
Opis područja za dodjelu sredstava	Udruge koje se bave: ljudskim i manjinskim pravima, demokratizacijom i razvojem civilnog društva, stvaralaštvom mladih, zaštitom potrošača, zaštitom okoliša, održivim razvojem, komunalno-stambenim područjem, gospodarstvom, financijama, izvaninstitucionalnim obrazovanjem, socijalno-humanitarnim djelatnostima i zaštitom zdravlja, pružanjem psihosocijalne pomoći i SOS telefonom	Udruge proistekle iz domovinskog rada (udruge veterana, dragovoljaca, djece i obitelji poginulih branitelja, obitelji nestalih i nasilno odvedenih branitelja, udruge logoraša i sl.)
Broj financiranih udruga	69	18
Prosječan iznos dodijeljenih sredstava po udruzi	1.877 EUR	1.705 EUR
Ukupan iznos dodijeljenih sredstava	129.560 EUR	32.000 EUR

Izvor: izrada autora prema podacima iz Odluke o odobravanju financijskih sredstava udrugama iz proračuna grada Osijeka za 2024. godinu, dostupno na: <https://www.osijek.hr/gradska-uprava/udruge/>

Iz Tablice 1 vidljivo je kako je jako puno različitih djelatnosti udruga svrstano u područje 1 pa je shodno tome i velik broj udruga financiran. Prema nazivima odobrenih projekata, vidljivo je kako se u velikoj mjeri radi o projektima edukacije i informiranja, organizacije manifestacija te socijalno-humanitarnim djelatnostima. Prosječan iznos od oko 1.800 EUR po udruzi je relativno nizak za financiranje ambicioznijeg projekta, te se pretpostavlja kako se radi o potpori izvršenju projekta a ne financiranju u iznosu od 100% vrijednosti projekta. Područje 2 je isključivo predviđeno za udruge proistekle iz Domovinskog rata i tu je broj udruga kojima je odobreno financiranje znatno manji, kao i ukupno dodijeljena (unaprijed u natječaju definirana) sredstva. I među odobrenim projektima iz Područja 2 vidljiva je dominacija manifestacija i obilježavanja, uz edukacijske aktivnosti i osnaživanje.

Važnosti udruga za Osijek ističe se i u znanstveno-istraživačkoj studiji „Kreativna industrija grada Osijeka“ gdje se lokalne udruge u području kulture i mladih često spominju kao dionik kome bi trebalo pružiti veće razvojne mogućnosti u smislu povećanja financijskih i materijalnih kapaciteta udruga i omogućavanja dodatnog educiranja predstavnika udruga. Također, istraživanje predstavljeno u toj publikaciji ističe važnost udruga kao pokretača važnih kulturnih ali i ostalih sadržaja u lokalnoj zajednici kao i generatora okupljanja i zajedničkog djelovanja mladih ljudi (Mijoč i sur., 2021). U sličnom kontekstu udruge grada Osijeka se spominju i u radu vezanom za potencijalnu valorizaciju industrijske baštine i potencijala za razvoj kulturnih i kreativnih industrija (Borić Cvenić i sur., 2022).

4. Metodologija

U svrhu prikupljanja primarnih podataka provedeno je *online* anketno istraživanje u kojem su uzorak predstavljali predstavnici udruga koje djeluju na području grada Osijeka. Osnovni skup istraživanja čine sve udruge registrirane u jednom od sljedećih područja djelovanja: kultura i umjetnost, sport, hobistička djelatnost, zaštita okoliša i prirode, zaštita zdravlja, održivi razvoj. Istraživanje koje je obuhvaćalo značajan broj varijabli i koncepata provedeno je tokom 2020. godine na uzroku primorskih i kontinentalnih gradova i općina Hrvatske, a za potrebe ovog rada korištene su samo specifične varijable iz upitnika, te anketni upitnici ispunjeni od strane predstavnika udruga sa područja grada Osijeka.

Dijelovi upitnika korišteni za potrebe ovog rada obuhvaćaju sljedeće elemente:

- ▶ period postojanja udruge (u godinama),
- ▶ područje u kojem udruge provodi svoje aktivnosti (moguće je bilo odabrati jedno ili više od navedenih područja: hobistička djelatnost, kultura i umjetnost, održivi razvoj, sport, zaštita okoliša i prirode i zaštita zdravlja),
- ▶ broj članova udruge,
- ▶ broj zaposlenih u udruzi,

- ▶ struktura financiranja udruge (kasnije pretvoreno u određene kategorije ovisno o dominantnom izvoru financiranja),
- ▶ učestalost kojom udruga na godišnjoj razini provodi aktivnosti koje doprinose kvaliteti života na području Osijeka (ispitanici su imali mogućnost odabrati frekvenciju za svaku od sljedećih aktivnosti: organiziranje tečajeva i radionica, organiziranje različitih tura vođenja, organiziranje različitih kulturnih manifestacija, ekološke akcije čišćenja okoliša, uređenje staza i revitalizacija područja, objekta, spomenika, tradicijskih običaja i zanata.

U konačnoj analizi su korištena 62 valjana anketna upitnika. Obzirom da su na području grada Osijeka u 2019. godini djelovale 154 udruge registrirane u ranije spomenutim područjima, može se utvrditi kako je uzorak relativno reprezentativan. Za potrebe opisivanja uzorka korištene su deskriptivne statističke metode, prilikom čega su podaci o broju članova udruge, broju zaposlenika i periodu postojanja udruge grupirani u kategorije. U svrhu dodatnog rasvjetljavanja tematike, provedena je neparametrijska statistička metoda Kruskal-Wallis testa u kojoj su nezavisne varijable bile karakteristike udruge u smislu perioda postojanja, broja članova, broja zaposlenika i dominantnog izvora prihoda, a zavisna varijabla učestalost pružanja aktivnosti koje doprinose kvaliteti života. Neparametrijski test je odabran zbog malog uzorka te nenormalne distribucije podataka.

5. Rezultati istraživanja i diskusija

U narednim tablicama su prikazane osnovne odrednice istraživačkog uzorka koje daju osnovni profil istraživanih udruga u kontekstu različitih parametara koji određuju njihovu veličinu te godine djelovanja.

5.1 Profil i karakteristike ispitivanih udruga

Tablica 2: *Primarno područje djelovanja ispitivanih udruga (N = 61)*

	Frekvencija	%
hobistička djelatnost	6	9,8
kultura i umjetnost	29	47,5
održivi razvoj	9	14,8
sport	10	16,4
zaštita okoliša i prirode	4	6,6
zaštita zdravlja	3	4,9
Ukupno	61	100,0

Izvor: izrada autora

Podaci iz Tablice 2 daju uvid u dominantne aktivnosti odnosno područja u kojima su registrirane ispitivane udruge. Vidljivo je kako najveći dio udruga djeluje u području kulture i umjetnosti, nakon čega slijedi sport, potom ostale kategorije.

Tablica 3: *Vremenski raspon djelovanja udruga*

	Frekvencija	%
manje od 5 godina	13	21,0
između 5 i deset godina	20	32,3
između 11 i 15 godina	7	11,3
između 16 i 20 godina	6	9,7
više od 20 godina	14	22,6
bez podatka	2	3,2
Ukupno	62	100

Izvor: izrada autora

Po pitanju perioda djelovanja udruga, uzorak ispitivanih udruga je prilično šarolik a uključuje i udruge sa zaista dugim periodom djelovanja (udruge koja je najduže aktivna od svih ispitivanih udruga osnovana je u svom prvom obliku 1947. godine). Relativno velik broj udruga u uzorku koje su aktivne dulje od 10 godina (njih više od 40%) ukazuje na kvalitetu i dugotrajni razvoj civilnog sektora na području Osijeka.

Tablica 4: *Brojnost članova udruga*

	Frekvencija	%
do 10 članova	9	14,5
od 11 do 50 članova	34	54,8
od 51 do 100 članova	6	9,7
više od 100 članova	12	19,4
bez podatka	1	1,6
Ukupno	62	100

Izvor: izrada autora

Iz tablice je vidljivo kako skoro 55% ispitivanih udruga ima između 11 i 50 članova, a njih čak 12, odnosno skoro 20% ima i preko 100 članova. Ovi podaci pokazuju kako su građani Osijeka zainteresirani za sudjelovanje u radu udruga, a brojnost članstva se može potencijalno dovesti u vezu i s time da je velik broj ispitivanih udruga aktivan dulje od 10 godina.

Tablica 5: Broj zaposlenih u udrugama

	Frekvencija	%
bez zaposlenih	45	72,6
1-5 zaposlenih	10	16,1
6-10 zaposlenih	3	4,8
više od 10 zaposlenih	3	4,8
bez podatka	1	1,6
Ukupno	62	100

Izvor: izrada autora

Obzirom da udruge nisu dužne imati službeno zaposlene osobe, te imajući u vidu da je velik broj udruga zasnovan upravo na volonterskom radu članova, posebno je zanimljivo analizirati broj zaposlenih unutar udruga ispitivanih u sklopu ovog istraživanja. Sukladno očekivanjima više od dvije trećine uzorka (skoro 73%) nema zaposlenika, te ih slijede udruge koje imaju između jedne i pet zaposlenih osoba

Tablica 6: Prihodi ispitivanih udruga u 2019. godini

	Frekvencija	%
manje od 1.327 EUR	14	23,0
između 1.327 EUR i 13.273 EUR	22	36,1
između 13.274 EUR i 66.365 EUR	7	11,5
između 66.365 EUR i 132.731 EUR	4	6,6
između 132.732 EUR i 663.858 EUR	1	1,6
više od 663.858 EUR	2	3,3
bez podatka	11	18,0
Ukupno	61	100

Izvor: izrada autora

Iz Tablice 6 vidljivo je kako čak 11 udruga (17,7%) nije odgovorilo na pitanje vezano za iznos proračuna u prethodnoj godini. To nažalost može biti pokazatelj nedostatka povjerenja odnosno postojanje bojazni vezane za iznose proračuna a posljedično možda i načine njegova korištenja. Dvije udruge s izrazito visokim godišnjim proračunom predstavljaju svojevrsne izuzetke (eng. *outliers*) u analizi, dok značajan broj udruga u uzorku (njih 14 odnosno 22,6%) ima vrlo nizak godišnji budžet. Također, simptomatično je kako čak 11 predstavnika udruga nije odgovorilo na pitanje vezano za prihode, iako udruge imaju obvezu javnog izvještavanja o svojem trošenju.

Tablica 7: *Dominantan oblik financiranja udruge*

	Frekvencija	%
većinom iz dotacija	16	25,8
većinom iz donacija	6	9,7
većinom samofinanciranjem/članarinama	21	33,9
kombinacija dotacija i donacija	2	3,2
kombinacija dotacija i samofinanciranja	7	11,3
kombinacija dotacija, donacija i samofinanciranja	9	14,5
bez podatka	1	1,6
Ukupno	62	100

Izvor: izrada autora

Tablica pokazuje način na koji ispitivane udruge financiraju svoje djelovanje. Dotacije označavaju bilo kakav oblik programskog, namjenskog ili nenamjenskog financiranja iz državnog, regionalnog ili lokalnog proračuna. Donacije obuhvaćaju donacije građana ali i poduzeća iz privatnog sektora a samofinanciranje uključuje naplatu članarina od članica i članova udruge, kao i prihode od prodaje vlastitih proizvoda odnosno pružanja usluga, te prihode od imovine. Iz tablice je vidljivo kako zavidan broj udruga (njih 21) svoje aktivnosti financira kroz vlastite prihode, bilo da se radi o prihodima od članarina, prodaje proizvoda, pružanja usluga ili prihoda od imovine. Za njima slijede udruge koje se većinski financiraju iz državnog proračuna, neovisno o njegovoj razini (njih 16), dok je najmanji broj udruga u uzorku koje kombiniraju donacije iz privatnog sektora i od građanstva s dotacijama iz proračuna.

Tablica 8: Učestalost na godišnjoj razini provođenja aktivnosti koje doprinose revitalizaciji i kvaliteti života stanovnika

Oblik aktivnosti	Učestalost aktivnosti (apsolutni broj)				
	Niti jednom	Jednom	2-5 puta	Više od 5 puta	Nije primjenjivo
Ekološke akcije čišćenja okoliša	45	6	5	3	2
Uređenje putova i staza (planinarskih, biciklističkih, pješačkih, tematskih i sl.)	54	3	2	2	0
Revitalizacija područja, objekata, spomenika, tradicijskih običaja i zanata	41	9	6	2	3
Organiziranje tečajeva i radionica (izrada suvenira, škola kuhanja i sl.)	39	2	11	2	6
Organiziranje različitih vođenih tura	51	4	2	4	0
Organiziranje različitih kulturnih manifestacija (priredbe, koncerti, festivali, izložbe, i sl.)	26	10	14	3	8
Organiziranje različitih sportskih manifestacija	52	3	3	1	2

Izvor: izrada autora

Tablica 8 pokazuje kako određen ali ne i previše velik broj udruga zaista provodi aktivnosti od potencijalnog šireg interesa za lokalne stanovnike odnosno na taj način izravno doprinosi kvaliteti života u području. Ono što posebno iznenađuje je podatak kako relativno mali broj udruga organizira kulturna odnosno sportska natjecanja, iako se u uzorku nalazi upravo najveći broj udruga registriranih u tim aktivnostima. Odgovor je potencijalno moguće pronaći u činjenici da nemaju dovoljno značajne prihode odnosno financijsku potporu za financiranje takvih aktivnosti, te stoga možda organizaciju kulturnih i sportskih aktivnosti preuzimaju organizacije iz javnog sektora. Tom argumentu

idu u prilog i relativno mali iznosi dodijeljeni pojedinačno projektima pojedinih udruga u 2024. godini (Tablica 1).

U nastavku se opisuju rezultati provedenog Kruskal-Wallis testa kojim se pokušalo utvrditi postoji li statistički značajna razlika u učestalosti provođenja aktivnosti kojima se poboljšava kvaliteta života ovisno o periodu postojanja udruge, broju članova, broju zaposlenika te dominantnom izvoru financiranja.

5.2 Povezanost aktivnosti kojima se poboljšava kvaliteta života i perioda postojanja udruge

Kruskal-Wallis test proveden je uzimajući učestalost sedam oblika aktivnosti koje mogu provoditi udruge (Tablica 8) kao testnu varijablu te period postojanja udruge kao grupirajuću varijablu a rezultati su pokazali kako statistički značajne razlike u rangovima postoje samo kod aktivnosti uređenja puteva i staza ($H(5, N = 61) = 3,581, p = 0,007$). Najmanji rang su imale udruge koje djeluju između 5 i 10 godina (26,78), potom udruge koje djeluju između 16 i 20 godina (29,83), zatim one udruge koje djeluju manje od 5 (33,35) i više od 20 godina (33,71), te potom udruge koje djeluju između 11 i 15 godina (35,86).

5.3 Povezanost aktivnosti kojima se poboljšava kvaliteta života i broja članova udruge

Kruskal-Wallis test proveden je uzimajući učestalost sedam oblika aktivnosti koje mogu provoditi udruge (Tablica 8) kao testnu varijablu, te kategorija brojnosti članova udruge kao grupirajuće varijablu a rezultati su pokazali kako statistički značajne razlike u rangovima postoje kod sljedećih aktivnosti:

- ▶ Organiziranje različitih kulturnih manifestacija ($H(3, N = 61) = 13,773; p = 0,003$): udruge do 10 članova su imale prosječni rang od 15,75, udruge 51 do 100 članova prosječni rang 16,50, udruge od 11 do 50 članova 28,59, te udruge s više od 100 članova prosječni rang od 36,66)
- ▶ Revitalizacija područja, objekata, spomenika, tradicijskih običaja i zanata ($H(3, N = 58) = 8,137; p = 0,043$): udruge do 10 članova su imale prosječni rang 23,78, udruge od 51 do 100 članova su imale prosječan rang od 21,00, udruge od 11-50 članova su imale prosječan rang 29,73, te udruge s više od 100 članova su imale prosječan rang od 37,46.

5.4 Povezanost aktivnosti kojima se poboljšava kvaliteta života i broja zaposlenih

Kruskal-Wallis test proveden je uzimajući učestalost sedam oblika aktivnosti koje mogu provoditi udruge (Tablica 8) kao testnu varijablu, te broja zaposlenika po kategorijama kao grupirajuće varijable i rezultati su pokazali kako statistički značajna razlika u rangovima postoji samo kod Uređenja putova i staza i to $H(3, N = 59) = 13,028$. Po pitanju prosječnih rangova, udruge sa 1-5 zaposlenih su imale prosječni rang 27,50, udruge bez zaposlenih 29,51, udruge između 6 i 10 zaposlenih 46,50, te udruge s više od 10 zaposlenih 27,50.

5.5 Povezanost aktivnosti kojima se poboljšava kvaliteta života i dominantnog oblika financiranja udruga

Kruskal-Wallis test proveden je uzimajući učestalost sedam oblika aktivnosti koje mogu provoditi udruge (Tablica 8) kao testnu varijablu, te kategorija različitih dominantnih oblika financiranja aktivnosti udruge (Tablica 6) kao grupirajuće varijable. Rezultati nisu pokazali statistički značajne razlike u rangovima niti u jednoj od provedenih aktivnosti.

6. Zaključak

Teorijski dio istraživanja u sklopu ovog rada naglasio je važnost civilnog sektora i udruga za poboljšanje kvalitete života, a analiza Osijeka kao urbanog središta u regiji koja pati od značajne depopulacije dodatno je naglasila ulogu koju civilni sektor može imati u poboljšanju uvjeta života. No, analiza prikupljenih empirijskih podataka pokazala je kako udruge civilnog društva na području Osijeka svoje aktivnosti provode u većoj mjeri samo za članove, a manje se bave aktivnostima koje bi se mogle karakterizirati kao aktivnosti kojima se poboljšava kvaliteta života šire lokalne zajednice. Razlog tome potrebno je tražiti u relativno slabim financijskim mogućnostima, ali iz postojećih podataka je vrlo teško donositi zaključke koji bi mogli biti šire generalizirani, bez uvida u specifičnosti djelovanja različitih vrsta udruga, kao i njihove razvojne prioritete. Očekivane poveznice između aktivnosti za poboljšanje kvalitete života i različitih kategorija kao što su veličina udruge, period postojanja, broj zaposlenih i dominantni oblik financiranja nisu dokazane statističkim metodama, što ne znači da nije potrebno dalje istraživati u tom području, posebno s naglaskom na prilagođavanje dizajna anketnog upitnika većoj raznolikosti aktivnosti kojima se udruge bave. Osnaživanje civilnog sektora, kroz financijsku ali i druge vidove potpore važno je za dugoročno smanjenje depopulacije urbanih ali i ruralnih prostora. Poseban fokus je potrebno staviti na identificiranje i razumijevanje faktora koji u tom procesu igraju presudnu ulogu, odnosno mogu usmjeriti udruge prema organiziranju aktivnosti kojima bi značajnije pridonijele blagostanju lokalne zajednice u kojoj djeluju.

Ograničenja rada povezana su s relativnom starošću analiziranih podataka, iako ti podaci i dalje imaju svoju relevantnost u kontekstu činjenice da su prikupljeni na samom početku epidemije COVID-19 virusa i odnose se na period prije COVID-a, što znači da isti nije utjecao na promišljanje udruga o učestalosti kojom provode aktivnosti kojima doprinose kvaliteti života lokalne zajednice. Također, analizom podataka vidljivo je kako se učestalost pojedinih aktivnosti možda trebala mjeriti drugačijom mjernom ljestvicom jer postoji mogućnost da su se predstavnici udruga koji su ispunjavali upitnik dvojili da li određenu aktivnost uopće ne provode ili ta aktivnost nije primjenjiva za njihovu udruhu. Općenito, značajan doprinos za daljnji razvoj misli u ovom području se ogleda u naglasku na kompleksnost područja, djelatnosti i aktivnosti kojima se udruge bave, kao i resursa (ljudskih, financijskih) koje koriste. Odnos aktivnosti udruga i poboljšanja kvalitete života i promišljanje kako sinergijski povezati to dvoje potrebno je dalje istraživati u budućnosti, te istraživanja provoditi u različitim okruženjima: urbanim i ruralnim cjelinama, ali i više i manje ekonomski razvijenim područjima kako bi se dobili kvalitetniji uvidi u tematiku.

Literatura

- Alfirević, N., Pavičić, J., Čačija Lj., Mihanović, Z. i Matković, J. (2013). Osnove marketinga i menadžmenta neprofitnih organizacija. Zagreb: Školska knjiga i Institut za inovacije
- Bailer, S., Bodenstein, T. i Heinrich, V. F. (2013). Explaining the strength of civil society: Evidence from cross-sectional data. *International Political Science Review*, 34(3), 289-309, <https://doi.org/10.1177/0192512111419823>
- Belanche, D., Casaló, L. V. i Rubio, M. Á. (2021). Local place identity: A comparison between residents of rural and urban communities. *Journal of Rural Studies*, 82, 242-252.
- Borić Cvenić, M., Mesić, H. i Poljak, R. (2022). Revitalizacija zaboravljene industrijske baštine grada Osijeka kao potencijal razvoja kulturnih i kreativnih industrija. *Informatologia*, 55 (3-4), 152-165.
- Brajša-Žganec, A., Merkaš, M. i Šverko, I. (2011). Quality of life and leisure activities: How do leisure activities contribute to subjective well-being? *Social Indicators Research*, 102(1), 81-91.
- Dadić Fruk, L., Đurkin Badurina, J. i Maškarin Ribarić, H. (2022). Non-profit organizations and tourism: can tourism drive non-profit sector development. *Enlightening Tourism. A Pathmaking Journal*, 12 (1), 121-144
- Dadić, L. (2018). Turizam kao izvor financiranja udruga u turističkim destinacijama, Opatija: Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
- DZS (2021). Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. - stanovništvo po gradovima/općinama. Preuzeto s <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88>
- DZS (2023). Aktivno stanovništvo u Republici Hrvatskoj u četvrtom tromjesečju 2023. Preuzeto s <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58055>
- Eurobarometar (2011). Volunteering and Intergenerational Solidarity, Brisel: Tns opinion & social
- Hrvatski Sabor (2014). Zakon o udrugama, Narodne novine 74/14.
- Ibsen, B., Elmoose-Østerlund, K., Iversen, E. B., Høyer-Kruse, J. i Pedersen, M. R. L. (2021). Civil society's impact on quality of life. *Journal of Civil Society*, 17(3-4), 345-363.
- Kormyshkin, Y. (2022). Public participation in the decision-making process at the level of territorial communities. *Ukrainian Black Sea Region Agrarian Science*, 26(3), 20-31. [https://doi.org/10.56407/2313-092X/2022-26\(3\)-2](https://doi.org/10.56407/2313-092X/2022-26(3)-2)

Registar udruga Republike Hrvatske (n.d.). Preuzeto s <https://registri-npo-mpu.gov.hr/#!udruga>

Wæraas, A., Sirris, S. i Hellevik, Ø. (2024). The Added Value of Civil Society Organizations in the Provision of Welfare State Services. *Voluntas* 35, 758–767.

White, G. (2007). Civil society, democratization and development: Clearing the analytical ground. *Democratization*, 1(2), 375-390.

Živić, D. (2017). Demografsko pražnjenje Istočne Hrvatske. *Političke analize : tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 8 (31), 24.-32.

THE ROLE OF ASSOCIATIONS IN THE REVITALIZATION OF URBAN AREAS: THE EXAMPLE OF THE CITY OF OSIJEK

Jelena ĐURKIN BADURINA

University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management, Primorska 46, Opatija, Croatia

jelenad@fthm.hr

Lorena DADIĆ FRUK

University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management, Primorska 46, Opatija, Croatia

lorena.dadic@fthm.hr

Daniel DRAGIČEVIĆ

University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management, Primorska 46, Opatija, Croatia

danieldd@fthm.hr

Abstract

Civil society, i.e. the civic sector, is a general term for citizens who actively and freely engage in all areas of social life, contributing to change in their local community and society as a whole. Associations are the predominant form of civil society organizations and their role is very important as they directly represent the needs and interests of citizens through their activities. Many associations are important partners (and sometimes even a counterweight!) to public and private sector organizations due to their continuous activity and legitimacy in the local community. This paper focuses on the contribution of associations as civil society organizations to revitalization and quality of life in the local community. The first part of the paper presents and explains the importance and impact of associations in improving the quality of life of residents in the areas where these associations operate and emphasizes the importance of effective mechanisms for funding the activities of associations. The city of Osijek, the center of Osijek-Baranja County, the fourth largest city in Croatia and a city with a continuously declining population in the period from 1991 to the present, was selected for the empirical part of the paper. In the empirical part of the paper, general information about the civic society sector in the Osijek region was analyzed. Particular attention was given to the analysis of data collected in an online survey of associations in the Osijek region. The empirical research successfully collected data from sixty-two associations in the Osijek area. These data were analyzed in relation to the profiles and areas of activity and activities that affect the quality of life and revitalization of the area. The analysis also included an overview of the cooperation

of the surveyed associations with the public and private sector and the structure of their financing. The results of the study show the importance and impact that associations have on the revitalization and quality of life of the citizens of Osijek and point to the need for additional efforts to ensure continuous funding of those associations that achieve significant positive effects for the local community. Based on the theoretical and empirical part of the paper, it can be concluded that a well-developed civic sector represented by active associations can create favourable conditions for maintaining the population in urban areas with negative demographic changes by complementing the basic services of the public sector, but also by creating new opportunities in the fields of culture, environmental protection, sports and tourism.

Keywords: civic sector, associations, quality of life, urban areas, Osijek

Key message of the paper: A strong civil sector, through active citizens' associations, can contribute to revitalising and improving the quality of life in urban areas and help to reduce negative demographic trends.